

*Костецький С. С.,**аспірант кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*

МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ЗАКОННОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. У статті досліджено механізм запобігання порушенням законності в адміністративному судочинстві. Розкрито сутність принципу законності в адміністративному судочинстві. Наголошено, що з метою попередження порушення принципу законності в адміністративному судочинстві законодавець повинен вносити корективи та доповнення до чинного законодавства, що передбачає подолання прогалин у правовому регулюванні відносин. Водночас зазначено, що принцип законності правосуддя потребує, щоб не тільки вся діяльність суду була підпорядкована нормативно-правовим актам та законам, але й діяльність усіх суб'єктів судового процесу.

Наголошено, що принцип законності повинен застосовуватися при будь-якому судочинстві, зокрема й адміністративному, він визначається тим, що суд у своїй діяльності під час вирішення справ повинен правильно застосувати норми матеріального права до конкретних правовідносин, та тим, що здійснення правосуддя неможливе без дотримання норм адміністративного судочинства.

Визначено, що на суд покладено обов'язок вживати передбачених законом заходів, необхідних для всебічного і повного з'ясування обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи.

Наголошено, що діяльність суду базується та підпорядковується чинному законодавству, яке регулює адміністративне судочинство і здійснюється у визначеному ним процесуальному порядку, а отже, принцип законності в адміністративному судочинстві передбачає вимогу до адміністративних судів розглядати та вирішувати справу відповідно до Конституції України та нормативно-правових актів, суворо дотримуватися норм матеріального і процесуального права.

Акцентовано увагу на тому, що принцип законності є одним із головних принципів в адміністративному судочинстві України, тим основним положенням, якого мають дотримуватися судді адміністративних судів під час справляння правосуддя, адже його правильне застосування дасть змогу прийняти правосудне судові рішення, ефективно захистити права, свободи та інтереси фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Зазначено, що в сучасних умовах розвитку української державності та політико-правової спрямованості європейської інтеграції нарізла необхідність удосконалення адміністративного законодавства, що регулює широке коло суспільних відносин в усіх сферах державного управління, організації та діяльності органів виконавчої влади. Наголошено, що для належного становлення української державності стратегія розвитку адміністративно-правового законодавства України повинна враховувати світовий та європейський досвід його удосконалення.

Ключові слова: принцип законності, адміністративне судочинство, забезпечення, позовна заява, адміністративно-правові відносини, судові рішення.

Постановка проблеми. Наголосимо на тому, що судова система є одним із ключових державних інститутів, який здійснює контроль за належним виконанням своїх повноважень іншими ланками державного механізму, здійснює дотримання конституційного ладу й забезпечує дотримання законності та правопорядку у державі, а також запобігає порушенню прав громадян та відновлює їх, якщо таке порушення було допущено. Саме на вирішення цього завдання було скероване створення окремої ланки судової системи – адміністративних судів, діяльність яких є найвищою формою захисту прав людини та громадянина від неправомірних дій з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів владних повноважень під час здійснення ними владних управлінських функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми. Теоретичні засади пенсійного забезпечення населення та його залежності від розвитку економіки ставали предметом досліджень українських науковців.

Мета статті. Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей адміністративного судочинства щодо забезпечення законності та розкритті механізму запобігання порушенням законності в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Принцип законності відображає правову організацію суспільно-політичного життя, розкриває взаємозв'язок права та суспільства, права й органів державної влади. Дотримання принципу законності є обов'язковим для центральних органів державної влади, посадових осіб – безпосередніх виконавців вимог нормативно-правових актів, а також підприємств, установ та організацій (незалежно від форми власності) та громадян. Це принцип, відповідно до якого має здійснюватися будь-яке судочинство, зокрема й адміністративне, він визначається тим, що суд у своїй діяльності під час вирішення справ повинен правильно застосувати норми матеріального права до конкретних правовідносин, та тим, що здійснення правосуддя неможливе без дотримання норм адміністративного судочинства.

Принцип законності покладає на суд обов'язок розглядати і вирішувати справи на підставі закону з урахуванням його цілей та у встановленому порядку.

Як встановлено статтею 8 КАС України, «усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом, не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1]. Забороняється також відмова в розгляді та вирішенні адміністративних справ із мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке

регулює спірні правові відносини. Так, у п. 2, 3 резолютивної частини Рішення від 25 грудня 1997 року Конституційний Суд України зазначив, що відмова суду у прийнятті позовної заяви, оформленої згідно з чинним законодавством, є порушенням права на судовий захист, яке, відповідно до Конституції України, не може бути обмежене [2]. Ця норма закону є одним із прикладів (механізмом) визначення законності для учасників адміністративно-правових відносин та визнання пріоритетного місця і ролі людини та громадянина у державно-владних відносинах. Загальність законності означає, що в суспільстві всі державні органи, громадські організації, посадові особи, комерційні об'єднання, господарські організації, громадяни перебувають під дією закону, не може бути винятку як для фізичної, так і для юридичної особи, на яку б не поширювалися вимоги законності.

З метою попередження порушення принципу законності в адміністративному судочинстві законодавець повинен вносити корективи та доповнення у чинне законодавство, що передбачає подолання прогалин у правовому регулюванні відносин. Так, відповідно до ч. 6 ст. 7 КАС України, «у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права)» [1]. Механізм дії цієї статті застосовується не лише у разі відсутності закону, що регулює спірні правовідносини, а й у разі недосконалості нормативно-правового акту, обмеженості його дії, крім того, під час вибору і застосування норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в поставах Верховного Суду.

Принцип законності правосуддя потребує, щоб не тільки вся діяльність суду була підпорядкована нормативно-правовим актам та законам, але й діяльність усіх суб'єктів судового процесу. Суд здійснює нагляд за дотриманням принципу законності іншими учасниками. При цьому суд може також порушувати законодавчі норми, яким чином здійснювати нагляд за діяльністю самого суду? Один можливий варіант – розгляд адміністративних справ у порядку апеляційного та касаційного оскарження, однак він є безпосереднім і не реалізується у разі, якщо рішення не оскаржується.

Судові рішення, що не відповідають принципу законності, можуть бути оскаржені, що передбачено статтею 129 Конституції України [3]. Також реалізація принципу забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень в адміністративному судочинстві знайшла відображення у розділі III КАС України, яким встановлено процесуальний порядок перегляду судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанції. Зокрема, статтею 13 цього кодексу передбачено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1]. Крім того, специфіка доказування в адміністративному судочинстві полягає в тому, що у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доведення та відстоювання правомірності свого рішення, дій чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного

позову. Таким чином, в адміністративних справах запроваджено презумпцію вини відповідача – суб'єкта владних повноважень.

Однією з особливостей адміністративного судочинства щодо забезпечення законності є активніша роль суду порівняно з цивільним та кримінальним судочинством. На суд покладено обов'язок вживати передбачені законом заходи, необхідні для всебічного і повного з'ясування обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи (частина четверта статті 9 КАС України). Це дає можливість врівноважити суб'єкта владних повноважень та людину, яка, як правило, не обізнана з тонкощами юриспруденції.

Правила адміністративного судочинства допускають випадки, коли суд може або навіть зобов'язаний вийти за межі вимог адміністративного позову, це передбачено ч. 2 ст. 9 КАС України: «Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень» [1]. Цей механізм передбачено, якщо способу захисту, обраного позивачем, не вистачає для захисту своїх прав, свобод та інтересів у повному обсязі.

Також до механізму запобігання порушенням законності в адміністративному судочинстві можна віднести автоматичний розподіл справ між суддями за допомогою автоматизованої системи документообігу суду (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система). Позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в цій системі в день надходження документів. Автоматичне визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді, що значною мірою впливає на зменшення корупційних ризиків під час розгляду справи.

У сучасних умовах розвитку української державності та політико-правової спрямованості європейської інтеграції нарізла необхідність удосконалення адміністративного законодавства, що регулює широке коло суспільних відносин в усіх сферах державного управління, організації та діяльності органів виконавчої влади. Стратегія розвитку адміністративно-правового законодавства України повинна враховувати світовий та європейський досвід удосконалення законодавства.

Висновки. З метою забезпечення законності в адміністративному судочинстві передбачено низку механізмів: як встановлено статтею 8 КАС України, «усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом», ч. 6 ст. 7 КАС України передбачає вирішення спірних питань в адміністративному судочинстві шляхом використання аналогії права (аналогії закону), статтею 129 Конституції України передбачено право на оскарження в апеляційному та касаційному порядку незаконних судових рішень, процесуальний порядок такого оскарження знайшов відображення у розділі III КАС України, автоматичний розподіл справ між суддями за допомогою автоматизованої системи документообігу суду (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система) значною мірою впливає на зменшення корупційних ризиків під час розгляду конкретної справи.

У сучасних умовах розвитку української державності стратегія розвитку адміністративно-правового законодавства України повинна враховувати світовий та європейський досвід його удосконалення.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446).
2. Рішення від 25 грудня 1997 року Конституційний Суд України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>).
3. Конституція України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
4. Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с. URL: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>
5. Щодо права на належне пенсійне забезпечення. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua>

Kostetsky S. Mechanism for prevention of violations of legality in administrative judiciary

Summary. The article investigates the mechanism of prevention of violations of the law in administrative proceedings. The essence of the principle of legality in administrative proceedings is revealed. It is emphasized that in order to prevent violations of the principle of legality in administrative proceedings, the legislator must make adjustments and additions to current legislation to provide for gaps in the legal regulation of relations. At the same time, it is noted that the principle of legality of justice requires that not only all court activities be subject to regulations and laws, but also the activities of all subjects of the judicial process.

It is emphasized that the principle of legality should be applied in any legal proceedings, including administrative, it is

determined by the fact that the court in its activities in resolving cases must correctly apply substantive law to specific legal relations and that the administration of justice is impossible without administrative litigation.

It is determined that the court is obliged to take the measures required by law to comprehensively and fully clarify the circumstances of the case, including the identification and recovery of evidence on its own initiative.

It is emphasized that the court is based on and subject to current legislation governing administrative proceedings and is carried out in the procedural order determined by it, and therefore the principle of legality in administrative proceedings requires administrative courts to consider and decide cases in accordance with the Constitution of Ukraine and regulations comply with the rules of substantive and procedural law.

It is emphasized that the principle of legality is one of the main principles in the administrative justice of Ukraine, the main provision of which must be observed by judges of administrative courts in the administration of justice, because its proper application will allow a judicial decision to effectively protect the rights, freedoms and interests of individuals and legal entities. from violations by the subjects of power.

It is noted that in the current conditions of development of Ukrainian statehood and political and legal orientation of European integration there is a need to improve administrative legislation governing a wide range of public relations in all spheres of public administration, organization and activity of executive bodies. It is emphasized that for the proper formation of Ukrainian statehood, the strategy of development of administrative and legal legislation of Ukraine must take into account the world and European experience of its improvement.

Key words: principle of legality, administrative proceedings, provision, summons, administrative-legal relations, court decisions.